
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ

*Головатенко В. І., Ессекський університет,
Велика Британія*

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ 1917 – 1921 р. р.

Предметом данного исследования является анализ эволюции института главы государства в украинском конституционализме на протяжении 1917 – 1921 г. г. Автор исследует ключевые черты статуса главы Украинского государства в аспекте их развития в период Центральной Рады, Гетьманата и Директории Украинской Народной Республики. Рассмотрены положения о статусе главы государства в некоторых проектах конституций этого периода.

The subject of this research is an analysis of the evolution of the head of state institution in Ukrainian constitutionalism during 1917 – 1921. The author examines key features of the Head of Ukrainian State status in its development aspect during the period of Central Rada, Hetmanate and Directorate of Ukrainian People's Republic. Some drafts of Ukrainian People's Republic Constitution concerning head of state status are reviewed.

Постановка проблеми. Вирішення нагальних проблем конституційно-правової розбудови України неможливе без вивчення та врахування досвіду тих державотворчих процесів, які передували становленню сучасної української держави. Довгий час історично-правові дослідження генезису правового статусу вищих органів влади Української держави були невинновдані

звужені, що негативно позначалося на розвитку вітчизняної конституційно-правової думки. Особливості деяких етапів еволюції державно-правових інститутів нашої країни залишалися поза увагою вчених-конституціоналістів. Саме тому наявність значного практичного і теоретичного матеріалу в цій галузі вимагає його творчого осмислення і систематизації, що сприятиме успішному проведенню конституційно-правової реформи в Україні.

Ступінь наукової розробки проблеми. Розвиток національної державності часів державного відродження України 1917 – 1921 р. р., зокрема еволюцію інституту глави держави, вивчали такі автори, як Мироненко О. М., Дзейко Ж. О., Румянцев В. О., Копиленко О. Л., Плахотнюк Н. Г. Проте в більшості вітчизняних досліджень акцент зроблено на окремих етапах державотворення періоду визвольних змагань (Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського, Директорія УНР), в той час як системному аналізу становлення інституту глави держави приділялося мало уваги. Так, більш детальної правової оцінки потребують програмні документи політичних партій в розрізі положень, що стосуються запровадження та функціонування інституту глави держави, та проекти конституцій, запропоновані відомими українськими вченими-правознавцями в зазначений період. Недостатньо вивченим залишається і досвід конституційного творення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

Мета статті полягає у комплексному дослідженні розвитку інституту глави держави в українському конституціоналізмі 1917 – 1921 р. р.

Виклад основного матеріалу. За часів Центральної Ради до питання інституту глави держави вперше звернувся М. Грушевський, який в своєму проекті Конституції УНР передбачив, що голова, обраний всенародними зборами, є головою Української Республіки, тобто заступає місце президента. Він же мав представляти Україну у відносинах з іншими державами та виконувати інші функції, пов'язані з представництвом республіки. Остаточний варіант доопрацьовувався комісією, і в ньому вже було відсутнє положення про інститут президентства.

Врешті на останньому засіданні Центральної Ради 29 квітня 1918 року була прийнята Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) та було обрано Президентом України М. Грушевського. На перший погляд немає нічого суперечливого між цими двома фактами. Але при детальному вивченні тексту зазначеного документу, чотири

розділи якого присвячено питанням організації та компетенції вищих органів влади, неможливо знайти положення про главу держави (президента) і главу уряду (прем'єр-міністра), що є певним юридичним нонсенсом.

Згідно з Конституцією УНР функції президента були частково передані голові органу законодавчої влади. В ст. 35 було зазначено, що голова Всенародних Зборів, як їх представник, іменем республіки сповняє всі чинності, зв'язані з представництвом республіки. Роль голови представницького органу посилювалася положенням ст. 34 Конституції, яка спеціально передбачала обрання заступника голови на випадок його смерті або тяжкої хвороби. Заступник виконує обов'язки до обрання голови новим скликанням Зборів. Голова Всенародних Зборів "за порозумінням" з радою старшини (однією з структур парламенту) формує уряд, після чого останній подається на затвердження самим збором (ст. 52) [1, с. 77].

Імовірно, існує декілька причин відсутності конституційних норм про главу держави в Конституції УНР. Перш за все сюди треба віднести той політико-правовий простір, в якому відбувалися процеси державотворення в тогочасній Україні. Самодержавні традиції в межах колишньої Російської імперії були дуже сильними, вони перешкоджали законодавчому впровадженню прогресивних ідей конституціоналізму. До того ж, у середовищі українських демократичних сил точилася гостра політична боротьба, наслідком якої були розбіжності з питань національного державного розвитку. Важливо відзначити і той факт, що серед авторів Конституції УНР великого поширення і впливу набули соціалістичні ідеї, прихильником яких був і М. Грушевський, а також побоювання щодо можливості створення авторитарних структур.

Заслугує на увагу і думка про те, що укладачі Конституції усвідомлювали необхідність єдності курсу практичної політики країни, яка могла бути здійснена лише завдяки персоніфікації влади, але вирішували цю проблему спираючись переважно на досвід Центральної Ради, виявом чого можна вважати двоякий статус голови Всенародних Зборів. З одного боку, на нього покладалися типові функції спікера парламенту, а з другого – голова парламенту наділявся повноваженнями, що були притаманні главі держави, зокрема, він виконував функції, пов'язані з представництвом УНР та формував уряд – Раду Народних Міністрів [2, с. 85].

Цікаво, що програма Української партії соціалістів-революціонерів, яку очолював М. Грушевський, передбачала встановлення

республіканської форми правління без президента; при цьому законодавча влада мала належати однопалатній Раді народних представників (Сеймові), а виконавча – Раді Міністрів, обраної Сеймом. На противагу цьому державний лад, окреслений в програмі української партії самостійників-соціалістів, передбачав, що "головною виконавчою владою є Президент Республіки і Рада Міністрів". Президент мав обиратися парламентом і лишатися незмінним Головою республіки до зміни парламенту і виборів нового президента [3, с. 18, 56-57].

Майже водночас з прийняттям Конституції УНР 1918 року відбувся державний переворот і була проголошена Українська держава на чолі з Гетьманом П. Скоропадським, в руках якого зосереджувалася вища державна влада. Існування сильного владного центру, здатного ефективно керувати країною, було викликане необхідністю подолання кризових явищ у державному житті.

"Закони про тимчасовий державний устрій України", видані П. Скоропадським 29 квітня 1918 року, встановлювали, що тимчасово до обрання парламенту (сойму) влада управління належить виключно гетьману України в межах усієї Української Держави. Гетьман отримував повноваження затверджувати закони, призначати главу уряду (отамана Ради Міністрів), затверджувати і звільняти уряд в цілому. Він був керівником всіх закордонних зносин Української Держави та Верховним воєводою української армії і флоту. Гетьман мав право оголошувати військовий, осадний чи надзвичайний стан в областях, призначав голову та членів генерального суду і був наділений правом помилування, амністії та пом'якшення вироку суду [1, с. 84].

Деякі українські політичні сили пропонували розглядати гетьмана як "тимчасового президента" України. Підтвердженням цього може слугувати той факт, що в законодавчих актах гетьманської доби не було жодної згадки про проголошення України монархією, а навпаки, підкреслювалось, що устрій Української Держави мав визначити майбутній Сейм. У заяві Ради Міністрів від 10 травня 1918 року зазначалося: "Гетьман не думає стати самодержцем. Назва гетьман – це втілення в історичній національно-українській формі ідеї незалежної і вільної України. Стоячи на чолі Українського Правительства, гетьман тим самим відновляє й закріплює в народній свідомості думку про невідбиральні народні й козацькі вольності" [4, с. 86].

Про існування ознак республіканської форми правління за авторитарного режиму гетьманської держави свідчить відсутність

закріпленого в законі інституту монархічної династії, надання главі держави статусу ординарного громадянина в галузі громадянських і особистих прав, а також формальне обмеження строку повноважень гетьмана ("тимчасово до обрання Сейму і відкриття його діяльності") [5, с. 48].

Труднощі становлення гетьманської держави примусили П. Скоропадського затвердити ухвалений Радою Міністрів 1 серпня 1918 року "Тимчасовий закон про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави Ясновельможного пана Гетьмана всієї України". В зазначених у назві закону випадках верховне управління державою повинно було належати Колегії Верховних правителів, яка складалася б з трьох осіб: одного правителя заздалегідь мав визначати сам гетьман, по одному відповідно мали обирати Державний Сенат і Рада Міністрів закритим голосуванням простою більшістю присутніх. Той факт, що Колегія Верховних правителів набувала всіх встановлених законом прав і обов'язків гетьмана, дає можливість характеризувати її як колективного главу держави. Цей закон був застосований на практиці під час візиту гетьмана до Німеччини на початку вересня 1918 року [6, с. 75].

За часів гетьманату принцип розподілу влади не застосовувався, а вся повнота останньої зосереджувалася в руках однієї особи. Органи держави знаходилися в залежності від вищої виконавчої, установчої, законодавчої влади глави держави. Все це викликало протидію провідних опозиційних партій. Однак тому, що гетьманський уряд був визнаний кількома державами та щоб уникнути конфлікту, який міг бути небезпечним для національної державності, українські партії дійшли до згоди між собою, що вони можуть визнати гетьмана як тимчасового президента УНР під певними умовами.

Утворення гетьманату в квітні 1918 року було закономірним етапом становлення української національної державності. Таке специфічне поєднання республіканської та монархічної форми правління мало на меті забезпечення порядку в державі правовими засобами, з дотриманням природних прав і свобод людини. Парламентська республіка в особі Центральної Ради за умов іноземної військової інтервенції виявилася неідеальною, а тому цілком природно, що їй на зміну прийшла міцна виконавча влада. Проте не можна ставити знак рівності між президентством (тим більше, що цей термін тоді не здобув загального визнання)

і гетьманством. Режим Скоропадського можна розглядати лише як перший крок на шляху переходу від парламентської до більш ефективної моделі організації влади [7, с. 90].

Слушною видається і думка про те, що встановлення гетьманату в згаданий період було об'єктивно необхідним етапом процесу становлення національної системи державного управління. Розбудова української державності на демократичних принципах зазнала поразки, внаслідок чого державно-управлінські відносини перебували в стані кризи і вимагали організації державного управління на авторитарних засадах [8, с. 15].

Свій подальший розвиток ідеї щодо інституту глави держави отримали в конституційній теорії і практиці доби Директорії, організаційна структура якої на час виникнення не була зафіксована в нормативних актах. Складовими цієї інституції були голова Директорії і члени Директорії, один з яких був Головним Отаманом. Її повноваження закріплювалися в "Декларації Директорії Української Народної Республіки" від 26 грудня 1918 року, де Директорія УНР визначалася як "тимчасова верховна влада революційного часу".

Суттєвих змін компетенції Директорії зазнала після прийняття закону "Про склад Директорії УНР" від 7 травня 1919 року, відповідно до якого визнавалися чинними лише ті постанови цього органу, які були прийняті за участю Головного Отамана С. Петлюри. А згідно з постановою Директорії від 15 листопада 1919 року на час відсутності на території УНР двох інших членів Директорії "верховне керування справами Республіки" покладалося на Голову Директорії, який іменем Директорії уповноважувався затверджувати всі закони й постанови, ухвалені Радою Народних Міністрів [9, с. 17].

Оновлений статус одноосібної Директорії як найвищого органу влади УНР було зафіксовано законом "Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР" від 12 листопада 1920 року. Згідно з цим законом верховна влада в УНР тимчасово, до скликання парламенту, організовувалась шляхом розмежування та координування державних функцій між Директорією, Державною Народною Радою і Радою Народних Міністрів.

Повноваження Директорії були визначені досить широко і охоплювали майже всі важливі питання внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності УНР. Директорія в особі свого Голови була уповноважена затверджувати прийняті Державною Народною

Радою закони, ухвалені Радою Народних Міністрів призначення та звільнення, ратифіковані чи денонсовані Державною Народною Радою міжнародні угоди. Цей своєрідний глава держави репрезентував УНР на міжнародній арені, призначав голову Ради Народних Міністрів та членів уряду, видавав власні акти про амністію та помилування. За свої дії Голова Директорії ні перед ким не ніс відповідальності. Закон передбачав лише випадки, коли він не зможе виконувати свої обов'язки внаслідок хвороби, від'їзду або "з інших причин". У такому разі вища державна влада здійснювалася Колегією, яка складалася з голови Ради Народних Міністрів, порядкуючого у Вищому суді УНР та представника всіх політичних партій України [10, с. 165].

Як бачимо, період існування Директорії ознаменував собою наступний етап переходу від парламентської до президентсько-парламентської форми державного правління. За Директорією були закріплені не тільки повноваження глави держави, а й законодавчі (їх вона здійснювала у взаємодії з урядом) та вищі виконавчі повноваження. Прагнення до зосередження сильної виконавчої влади в одному органі управління мало на меті встановлення порядку в країні та припинення хаосу й анархії.

Тенденції розвитку такої моделі організації влади проявилися і в розробці двох конституційних проектів, підготовлених наприкінці існування Директорії. Один з них під назвою "Основний державний закон Української Народної Республіки" був розроблений спеціальною урядовою комісією на основі проекту, запропонованого Всеукраїнською Національною Радою. І хоч документ передбачав утворення парламентарної республіки з послідовним проведенням в життя принципу розподілу влад, на практиці ключовим органом врядування мав стати Голова держави, статус і повноваження якого визначав розділ V законопроекту. Він мав "вищий догляд за законністю урядування" і разом з Радою міністрів здійснював "верховну виконавчу владу". Головою держави міг бути кожен громадянин українського походження, православної віри, не молодший 35 років, що мав усі цивільні та політичні права. Він наділявся правом законодавчої ініціативи (артикул 75) а також скликання, відкриття та закриття сесій Державного Союму. Документ встановлював механізм накладення вето Головою держави на постанови парламенту.

До компетенції Голови держави належали також призначення та звільнення Голови Ради міністрів за поданням Голови Державного

Сойму, укладення міжнародних договорів з іноземними державами, прийняття та акредитація їх дипломатичних представників, право помилування та амністії тощо. Голова держави відповідав за свої дії перед Державним Соймом у випадках порушення ним конституції або державної зради. Остаточне вирішення такої справи покладалося на Найвищий державний суд [1, с. 136-142].

Інший конституційний проект розглядуваного періоду був підготовлений одним із членів вищезгаданої комісії О. Ейхельманом. Автор поклав у його основу федеративну модель. Згідно з положеннями документу, найвищим органом виконавчої влади повинен бути федерально-державний голова або колегіальна директорія з трьох осіб та їхніх заступників. Цей орган мав право виступати з ініціативою щодо внесення змін до конституції, а також скликати надзвичайні сесії парламенту за погодженням з радою міністрів. До компетенції парламенту, зокрема, відносилося повноваження притягати до відповідальності федерально-державного голову; останній був наділений правом затвердження міністрів, кандидатури яких представляли йому об'єднані збори обох палат парламенту. Голова федерації повинен був: "1) бути громадянином УНР; 2) бути природженим українцем, або до обрання проживати на території України не менше 20 років у загальному рахунку; 3) перед самим обранням проживати на території України не менше 5 років (сюди зараховується перебування поза межами УНР, коли цього вимагали службові обов'язки перед УНР); 4) користуватися в федерально-державній установчій владі правом плюрального голосу; 5) мати не менше 40 років від роду; 6) мати освітній ценз не нижче того, що буде визначений парламентом; 7) мати не нижче 10 років службового стажу в українській державній, політичній, кооперативній чи муніципальній діяльності; 8) належати до однієї з вір християнської релігії" [11, с. 39-40]. Обрання голови федерації та його заступника передбачалося проводити на об'єднаних зборах обох палат парламенту та членів федерального суду строком на 6 років.

Федеральний голова або об'єднані збори обох палат федерального парламенту мали право вимагати проведення всенародного референдуму, який міг би змінити конституції окремих земель у рамках федеральної організації. Глава держави також мав право вето в справах укладення урядами окремих земель міжнародних договорів з іноземними державами з питань внутрішнього управління та юстиції. До зовнішньополітичних повноважень вищої

посадової особи держави відносилось також право пропонувати кандидатури на посади глав дипломатичних місій, здійснювати стосунки з урядами чужоземних держав в якості генерального представника держави, підписувати міжнародні угоди, оголошувати війну й укладати умови про перемир'я та загальний мир.

Федерально-державний голова мав здійснювати також командування збройними силами республіки і в цьому званні іменувався Головним Отаманом. Однак на випадок війни він призначав головнокомандуючого з числа видатних військових фахівців. Глава держави наділявся правом затверджувати постанови уряду про оголошення надзвичайного чи військового стану в певних місцевостях, призначати нагороди за громадські та державні заслуги, здійснював право помилування. Перед вступом на посаду він мав скласти встановлену присягу "на вірність служби УНР". Загалом слід зазначити, що даний проект основного державного закону досить докладно і широко деталізував статус глави держави та інших вищих органів державної влади.

Своєрідним шляхом проходило конституювання національної державності на західноукраїнських землях. 4 січня 1919 року Українською Національною Радою (тимчасовою представницькою установою Західноукраїнської Народної Республіки) було засновано один з ключових державних органів – Виділ Української Національної Ради. До його складу входили Президент Ради та дев'ять її членів. До компетенції Виділу належали повноваження призначати членів уряду та приймати їх відставку, затверджувати й оприлюднювати закони, здійснювати право амністії та помилування, призначати вищих посадових осіб, представляти республіку у зовнішніх зносинах. Іншими словами, Виділ фактично виконував функції колективного глави держави. Скликався він при потребі Президентом Української Національної Ради, а в разі неспроможності останнього це зробити – найстаршим за віком його заступником. Рішення приймалися більшістю голосів, а у випадку їх рівності набувала чинності пропозиція, за яку проголосував президент. Для прийняття важливих рішень вимагалася присутність на засіданні Виділу не менше шести його членів [12, с. 165].

Однак незабаром в інтересах оборони держави та з метою забезпечення державного управління в умовах зростаючої воєнної загрози президія Виділу Української Національної Ради та уряд прийняли рішення про надання права виконувати всю цивільну і військову владу, яку здійснював на основі конституції Виділ

Української Національної Ради і Державний Секретаріат, "уповновласненому Диктаторові" Є. Петрушевичу. Цікаво, що відповідний акт від 9 червня 1919 року назвав Диктатора "уповновласненим", оскільки він не проголосив себе диктатором сам, шляхом антиконституційного перевороту, а одержав диктаторську владу волею вищезазначених державних органів.

Сучасники тих подій закономірно ставили питання про те, чи президія Виділу Української Національної Ради і Державний Секретаріат мали право встановляти владу уповновласненого Диктатора, адже конституція взагалі не передбачала такої посади в державі. Відповідь виглядала ствердною з огляду на те, що наука державного права визнає стан найвищої державної необхідності, в якому той, хто має владу, має моральне право вийти за межі закону, коли цього вимагає оборона держави [13, с. 107].

Для проведення в життя покладених на нього функцій легітимний диктатор створив інститут Головноуповажнених Диктатора. Вони виконували функції міністрів, однак не мали ніякої самостійності і керувалися тільки вказівками Диктатора, перед яким і були відповідальними.

Цікаві пропозиції стосовно організації вищої державної влади на західноукраїнських землях сформулював видатний вчений-юрист і громадський діяч С. Дністрянський. У своїй праці "Устрій Галицької держави. Перший проект тимчасових основних законів, виготовлений у Віденському парламенті для покликання в життя Галицької держави", написаний у 1918 році, вчений вказував, що на чолі Галицької держави стоїть Народна Рада, вибрана на Народному Зборі 19 жовтня 1918 року, яка мала обрати свого провідника та двох його заступників. Провідник Народної Ради скликав та проводив її засідання і був одночасно провідником Галицької держави. Далі зазначалося, що Народна Рада повинна була здійснювати законодавчу владу у всіх сферах громадського та приватного життя.

Вірогідно, що взявши за основу факт існування Виділу Української Національної Ради як колективного глави держави, С. Дністрянський окреслив у даному проекті основного закону схожу структуру державного управління – Старшину Народної Ради, яка складалася з 9 членів і мала в своєму складі провідника Народної Ради і його заступників. До компетенції Старшини належали верховний нагляд за діяльністю Народної Управи (уряду) та над військом республіки, підготовка проекту річного бюджету,

вирішення спорів про розмежування повноважень між різними галузями державного управління, здійснення права амністії та помилування [14].

Подальші теоретичні розробки концепцій державного ладу С. Дністрянського стають більш чіткими та досконалими. У своєму проєкті Конституції Західної України, написаному в 1920 році, автор покладав законодавчі функції на народну палату в складі трьох національних курій, виконавчу – на президента республіки, а судову – на загальну народну раду, яка наділялася правом усунення президента і перегляду конституції. Окрім підготовки і схвалення всіх законів та вирішення справ, що зачіпають інтереси цілої держави, народна палата мала вирішувати питання війни і миру, здійснювати верховний контроль над адміністрацією і судочинством, висувати політичні звинувачення проти президента республіки та інших вищих державних посадових осіб. Водночас глава держави мав право протягом десяти днів після ухвалення закону народною палатою заявити публічно свій протест (вето) і повернути його на обговорення загальному народному зібранню.

За змістом цього проєкту президента передбачалося обирати строком на чотири роки, його вибори мали проводитися одночасно з виборами до установчих зборів, а потім і народної палати. Главою держави міг бути кожен громадянин, українець за походженням, віком не молодший 35 років, не позбавлений цивільних та політичних прав, без обмежень щодо віросповідання. Президент мав здійснювати зовнішньополітичні функції та функції головнокомандувача збройними силами. Його помічниками в закордонних справах була прибічна рада, в цивільних – рада держави і голова державної юстиції. При цьому найвищою виконавчою владою документ називає раду держави, шість членів та голову якої призначав президент.

Найвища судова влада мала належати загальній народній Раді, яку міг скликати президент за бажанням народної палати або загального народного зібрання для перегляду конституції та вирішення найбільш важливих справ (оголошення війни, ратифікація мирних угод і т. ін.) [15].

Висновки. Підсумовуючи досвід практичного та теоретичного конституювання інституту глави держави періоду державного відродження України 1917-1921 р.р. необхідно зазначити, що ідея запровадження цієї посади була підтримана більшістю політичних сил українського суспільства. В умовах революційної зміни

суспільного ладу, розладу політичної та економічної систем, військової загрози почала проявлятися тенденція до концентрації ключових владних повноважень у руках однієї особи або органу, який виступав у якості колективного глави держави. В деякій мірі це обмежило сферу дії інститутів парламентської демократії та привело до введення посади Президента УНР, запровадження режиму особистої влади гетьманської держави, встановлення авторитарних режимів С. Петлюри в УНР та Є. Петрушевича в ЗУНР. Разом з тим, еволюція зазначеного конституційно-правового інституту в цей період носила конструктивний характер і засвідчила, що інститут глави держави сприймався як стабілізуючий чинник в суспільстві, спроможний бути амортизатором тих протидіючих політичних сил, розбіжності між якими об'єктивно неминучі, особливо в перехідні історичні періоди.

Література:

1. Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. – Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. – 272 с.
2. Румянцев В. Конституція УНР 1918 р. – спроба розподілу влади / В. Румянцев // Вісник Академії правових наук України. – Харків: Право. – 1998. – № 1 (12). – С. 83-88.
3. Багатопартійна українська держава на початку ХХ століття: партійні документи перших українських політичних партій. – К., 1992. – 264 с.
4. Див.: Румянцев В. О. Українська державність у 1917-1922 р. р. (форми і проблеми розбудови) / В. О. Румянцев – Х.: Основа, 1996. – 163 с.
5. Дзейко Ж. Правовий статус вищих органів державної влади періоду Гетьманщини / Ж. Дзейко // Розбудова держави. – 1996. – № 3. – С. 48 – 52.
6. Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923 р. р. / Д. Дорошенко; Т. 2. – Ужгород, 1930. – 318 с.
7. Копиленко О. Л. Держава і право України. 1917-1920 / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко – Київ: Либідь, 1997. – 208 с.
8. Яременко О. І. Державне управління в Україні в період гетьманату (квітень-грудень 1918 р.): автореферат дисертації на здоб. наук. ступ. канд. наук з держ. управління / О. І. Яременко – К., 1999. – 20 с.
9. Дзейко Ж. О. Правовий статус вищих органів державної влади Української Народної Республіки (1917-1920 р. р.): автореферат дисертації на здоб. наук. ступ. канд. юр. наук / Ж. О. Дзейко – К., 1996. – 21 с.

10. Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму 1917-1920 р. р. Теоретико-методологічний аспект / О. М. Мироненко – К., 2002. – 260 с.
11. Ейхельман О. Проект Конституції – основних державних законів УНР / О. Ейхельман – Київ, Тарнів, 1921. – 178 с.
12. Орленко В. І. Історія державного управління в Україні / В. І. Орленко – К., 2001. – 268 с.
13. Лозинський М. Галичина в р. р. 1918-1920 / М. Лозинський – Відень, 1922. – 228 с.
14. Дністрянський С. Устрій Галицької держави. Перший проект тимчасових основних законів, виготовлений у Віденському парламенті 1918 р. для покликання в життя Галицької держави / С. Дністрянський // ЦДАВОВУ України. Ф. 4465, оп. 1, спр. 474, арк. 80 – 88.
15. Дністрянський С. Нові проекти української конституції / С. Дністрянський // ЦДАВОВУ України. Ф. 4465, оп. 1, спр. 474, арк. 90 – 121.

Юрій І. А., ОДУВС

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ГРАДОНАЧАЛЬНИЦТВА В ОТАМАНСТВО У СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Стаття посвящена правовим аспектам градоначальничества как института государственной власти и его трансформации в условиях гетьманата Павла Скоропадского.

Article is devoted to the legal aspects city management as institute of state authority and its transformation in conditions of Pavel Skoropadsky's Getmanat.

Дослідження проблеми розвитку градоначальництва як особливого правового інституту у системі регіонального управління дає важливі результати для визначення особливостей сучасних державотворчих процесів в Україні, а також переосмислення історичного досвіду з питань реформування суспільства. Спроба залучити досвід організації градоначальництва у формуванні структури державного управління була здійснена в умовах гетьманату Павла Скоропадського у 1918 р. У контексті досліджень проблем державотворення, історії політико-адміністративного устрою,